

Sociálny status rodiny ako determinant voľnočasových aktivít mládeže Žilinského kraja¹

Vladimíra Zemančíková – Andrea Kubalíková – Jana Trabalíková
Katedra pedagogických štúdií, Fakulta humanitných vied Žilinskej univerzity
v Žiline, Žilina

Anotácia: Príspevok popisuje a analyzuje voľnočasové aktivity mládeže na pozadí sociálnoekonomického statusu rodiny. Vychádza z výskumu uskutočneného v roku 2013 v Žilinskom regióne. Ako determinanty voľnočasových aktivít mládeže analyzuje znaky sociálnoekonomického statusu – vzdelanie rodiča, profesiu rodiča a ekonomickú situáciu rodiny. Príspevok obsahuje aj analýzu voľnočasových aktivít rodičov mládeže vzhľadom na ich prislušnosť k sociálno-ekonomickému vrstve.

PEDAGOGIKA.SK, 2016, ročník 7, č. 3: 155-176

Príučové slová: voľný čas, voľnočasové aktivity, socioekonomický status, mládež, vzdelanie.

Family Social Origin as Determinant of Youth Free-Time Activities in the Žilina Region. The paper describes and analyses the free-time activities of youth in relationship to family socio-economic status. Empirical data come from a survey conduct in 2013 in the Žilina region. The socio-economic parameter used were parent education, parent profession and economic situation of family. The paper contains the analyse of free-time activities of parents in relationship to family socio-economic status.

PEDAGOGIKA.SK, 2016, Vol. 7 (No. 3: 155-176)

Keywords: freetime, free-timeactivities, socio-economic status, youth, education.

Úvod

Z historického aspektu bol voľný čas dlhodobo v tieni záujmov vedy, veda sa ním zaoberala skôr príležitostne pri riešení filozofických a spoločenských otázok. Rozvoj techniky v pracovnom procese, ako uvádza Kratochvílová (2010), priniesol so sebou zároveň i rozširovanie voľného času. Okrem toho, súčasné prudké zmeny spoločenského života sa odzrkadlili do množstva zmien v spôsoboch trávenia voľného času nielen detí a mládeže, ale i dospelých. Uvedené skutočnosti nás postavili pred úlohu naučiť sa narábať s voľným časom (Kučerová, 1998, podľa Kratochvílovej, 2010), pretože „voľný čas má

---

¹ Článok bol spracovaný ako súčasť výskumného projektu organizácie IUVENTA pod názvom KOMPRAX – Kompetencie pre prax, Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť, 2013/ Projekt spolufinancovaný zo zdrojov EÚ.

v sebe potenciál všetkých možností – pozitívneho aj negatívneho obsahu. Je to čas možností na sebarealizáciu v tvorivej činnosti, ale aj čas veľkých rizík a ohrozenia pozitívneho nasmerovania individualizácie a socializácie, vrátane hrozby sociálnej patológie“ (Kratochvílová, 2010). Jeho existencia teda nesie so sebou aj isté riziká spojené s hrozbou komercializácie voľného času, nebezpečenstvo konzumu, ktoré demoralizujú človeka, prinášajú odcudzenie sebe samému. Na význame tak naberá pedagogika voľného času, v praktickej rovine výchova vo voľnom čase a k voľnému času, a to predovšetkým u detí a mládeže.

Ako rozumieť pojmu voľný čas a aký význam mu prináleží pre jednotlivca i spoločnosť? Voľný čas nie je iba zostatkovým časom bez hodnoty, ktorý zvyšuje človeku po splnení jeho všetkých povinností. Je časom, „ktorý má človek k dispozícii pre seba mimo svojich povinností na seba vyjadrenie, sebarealizáciu i rozvoj osobnosti podľa vlastných potrieb a záujmov“ (Kratochvílová, 2010). Je to doba slobodnej voľby činnosti, pričom zvolené činnosti sú pre človeka príjemné a prinášajú mu potešenie, radosť, voľnočasové činnosti dávajú príležitosť na rekreáciu, odpočinok, obnovu síl, ale aj na osobnostný rozvoj. Rozumieme ním teda dobu odpočinku, rekreácie, zábavy i sebarozvoja, jeho opakom je doba, v ktorej človek plní svoje povinnosti, tzv. sféra povinností (upravené podľa Pávkovej, 2014).

Voľný čas nemožno redukovať na „zvyšný“ čas po splnení si povinností. Naopak, je mnohovýznamový, a to vzhľadom na množstvo funkcií, ktorými tak pre jednotlivca, ako aj pre spoločnosť disponuje. Význam voľného času vystihujúco vymedzil Opaschowski (1976), ktorý uvádza tieto jeho významové oblasti: rekreácia, kompenzácia, komunikácia, edukácia, integrácia, participácia a kontemplácia a enkulturácia. *Rekreácia* vo voľnom čase spočíva v regenerácii fyzických i duševných síl, v odpočinku a zotavení. Voľný čas tiež umožňuje jednotlivcovi kompenzovať sklamanie a frustrácie, vyrovnávať nedostatky, odstraňovať únavu..., súčasne je časom bezstarostnosti a časom „užívania si života“; ide o oblasť, ktorú autor pomenoval *kompenzáciou*. Voľnému času ďalej prináleží *edukačná* funkcia, pričom nejde len o nadobúdanie vedomostí a schopností, ale aj o učenie sa o slobode a v slobode, sociálne učenie, úsilie po poznaní a užívaní nového... V našej odbornej literatúre túto funkciu nájdeme u Kratochvílovej (2010) pod pomenovaním formatívno-výchovná funkcia voľného času, ktorá predstavuje aktívne cieľavedomé vytváranie možností, príležitostí na ovplyvňovanie formovania, výchovu, rozvoj osobnosti – jej potrieb, záujmov, schopností, návykov, tvorivosti, motivácie, mravných vlastností charakteru, pozitívneho vzťahu k hodnotám... Menej tradičným aspektom voľného času, ktorý Opaschowski uvádza, je významová oblasť *kontemplácie*, táto predstavuje príležitosť pre jednotlivca zamerať sa na vlastnú existenciu, možnosť

premýšľať o sebe a svojom živote, ponúka priestor pre hľadanie odpovedí o životom smerovaní. Kontemplácia je priestorom reflexie a usporiadania si hodnôt a je tak postavená do protikladu ku konzumu. Ide o naplnenie potreby pokoja, pohody, sebavedomia, je časom sebareflexie vedúcej k seba porozumeniu, objaveniu vlastnej hodnoty a súčasne k získaniu odstupu od vlastnej osoby... Nemenej významovou oblasťou voľného času je *komunikácia*, ktorá predstavuje príležitosť pre hľadanie kontaktov, vyhľadávanie rozmanitých sociálnych vzťahov spojených so zážitkami zo spoločne stráveného času. Uvedenému blízkou významovou oblasťou je *integrácia*, ktorá je odpoveďou na potrebu skupinových vzťahov, prežívania skupinovej atmosféry, prežívania spolupatričnosti s ostatnými a vzájomného pôsobenia členov skupiny. Súvisí so socializačnou funkciou voľného času, ktorá je príležitosťou pre nadväzovanie širších sociálnych kontaktov, rovesníckych vzťahov. Ďalšou významovou oblasťou je *participácia*, ktorá spočíva v spolupodieľaní sa na vývoji spoločnosti, súčasne je o napĺňovaní potreby angažovanosti a sociálneho sebapoňatia, pričom v konatívnom rozmere sa prejavuje hľadaním možností pre vlastnú iniciatívu. Participácia je výzvou súčasnej doby, kedy konzumný prístup k životu prevláda pod vplyvom vonkajších tlakov. Participácia a participatívne myslenie by sa mali podľa Opaschowského stať prirodzenou súčasťou života človeka vo voľnom čase, takýto človek nie je v pozícii konzumenta, ale je angažovaným jednotlivcom zodpovedným nielen za seba, ale i druhých.

Spôsob prežívania voľného času mladým človekom je určený aktuálnou kultúrou postmodernej doby, pre ktorú je príznačný nihilizmus a konzumizmus. „Postmoderná doba je plná ľahostajnosti, novej apatie... V spoločnosti začína byť všetko neutrálne, banálne a nudné“ (Rajský, 2009). M. Brestovanský v tomto kontexte hovorí o degradácii spirituálneho a transcendentného rozmery človeka a s ňou spojenej straty zmysluplnosti zamerania života, pričom pozorovateľným znakom tohto faktu je, čo sa týka prežívania voľného času detí a mladých ľudí – nuda. Nuda však nie je, ako správne poznamenáva autor, odrazom nedostatku podnetov, ale toho, že jednotlivé podnety človeka nenapĺňajú, nedávajú mu zmysel (Brestovanský, 2013). Iným významným aspektom súčasnej západnej kultúry, ktorý vstupuje i do sféry voľného času, je konzumizmus. Pričom treba poznamenať, že súkromný sektor sa svojím zameraním na zisk usiluje o získanie mladého človeka pre konzumný životný štýl. Podľa významného chorvátskeho pedagóga A. Vukasoviča sa dnes vedie boj o voľný čas. V tomto kontexte zdôrazňuje autor nezastupiteľné miesto výchovy vo voľnom čase, pretože mládež sa nachádza medzi skomercializovanou priemyselnou zábavou, ktorá jej „servíruje“ bezhodnotné a morálne škodlivé programy, a spoločensko-pedagogickými snahami, ktoré sa týkajú zapojenia voľného času do funkcie rozvoja a obohacovania osobnosti

novými výchovnými hodnotami. (Vuskosovič, 1996, podľa Kratochvílovej, 2010). Hrozba komercializácie voľného času, rafinovanosť komerčných reklám na pozadí ziskov priemyselných korporácií, masmédií môžu podľa E. Kratochvílovej znamenať reálne ohrozenie, na význame preto naberá pedagogika voľného času a výchova vo voľnom čase a k voľnému času, a to najmä detí a mládeže (Kratochvílová, 2010)

Svoboda (2007) výstižne hovorí o situácii mladých dospelých v postmodernej dobe, ktorí stoja pred úlohou autorstva vlastného života. Pričom vzhľadom na to, ako sa mladý človek k tejto výzve postaví, rozlíšil dve skupiny mladých ľudí, a to tých, ktorí uchopili túto úlohu ako výzvu (t. j. vytvoriť si vlastný životný projekt) a tých, ktorí rezignovali a nechali sa životom „unášať“. Je to práve tá skupina mladých ľudí, ktorí sú najväčšmi ohrození komercializáciou a konzumizmom voľného času.

Teoretické východiská

O rozdelení mládeže do dvoch jednoduchých skupín vzhľadom na prevažujúce spôsoby trávenia ich voľného času pojednáva výskum o životnom štýle mladých ľudí dvojice sociológov P. Saka a K. Sakovej (2004). Výskum bol realizovaný v Čechách v rokoch 2000 až 2002, výberový súbor predstavovali mladí ľudia vo veku 15 – 30 rokov. Výskum prináša zaujímavé výsledky, kde autori hovoria metaforicky o tzv. „rozlomení mladej generácie“. Prvá skupina mladých svoj život „zvláda“, zastáva aktívny spôsob života, nepodlieha natoľko tlaku hedonizmu a konzumu. Voľný čas trávi aktívne s dôrazom na jeho kvalitu. Mladí ľudia tejto kategórie naplňujú svoje záujmy, sú zúčastnení na živote spoločnosti. Druhý pól je tvorený mladými ľuďmi, ktorí majú so zvládaním života ťažkosti. Voľný čas pociťujú ako prázdny priestor, ktorý je nutné zaplniť zábavou bez námahy. Podliehajú mediálnemu obrazu životného štýlu konzumu a hedonizmu.

O spôsoboch využívania voľného času sa dozvedáme aj z výskumu E. Hradiskej a A. Ritomského s názvom „Spôsoby trávenia voľného času v súvislosti so sebahodnotením mládeže a postojmi k extrémizmu“ (2008). Výskum bol realizovaný v roku 2003, pričom výberový súbor tvorilo 1 198 študentov 2. a 3. ročníkov stredných všeobecno-vzdelávacích i odborných škôl jednotlivých regiónov Slovenska. Jedným z výstupov výskumu bolo vytvorenie typológie mládeže na základe frekvencie voľnočasových aktivít. Autori na základe kombinácie voľnočasových aktivít mladých ľudí, ich sociodemografických charakteristík v spojitosti s vnímaním voľného času rozlíšili tri typy – A, B, C. Pričom v zjednodušenom vyjadrení – typ A trávi svoj voľný čas vo dvojici, číta dennú tlač, navštevuje kaviarne, nakupuje, chodí na diskotéky..., menej číta knihy a športuje, nenavštevuje záujmové krúžky, menej sa venuje samoštúdiu. Naopak, typ B oveľa viac športuje, navštevuje záujmové krúžky

i športové podujatia, venuje sa samoštúdiu, pracuje na internete a hrá počítačové hry, skôr zriedka nakupuje, menej trávi čas vo dvojici a nepomáha často v domácnosti. Študenti zaradení do typu C počúvajú rozhlas, čítajú knihy, venujú sa vlastnej umeleckej činnosti i turistike, chodia do kostola, zároveň menej pozerajú televízor, čítajú dennú tlač, menej chodia do pohostinstiev a kaviarní. Rizikovou mládežou vzhľadom na tlak konzumu a komercializmu voľného času možno označiť mládež zaradenú do kategórie A.

Výskumy tak dokumentujú odlišný postoj mládeže k voľnému času. Kde však hľadať zdroje odlišného prístupu mladých ľudí k tráveniu voľného času? Podľa B. Hájeka, B. Hofbauera, a P. Pávkovej (2003) sa na výchovu k využívaniu voľného času podieľa mnoho výchovných činiteľov, významnú rolu zohráva *rodina*, kde silno formatívne pôsobia vzory rodičov a ďalších príbuzných.

Prvé skúsenosti, vzory ako tráviť voľný čas získavajú mladí ľudia v *orientačnej rodine*. Spôsob, ktorým rodina, jej jednotliví členovia trávia svoj voľný čas, je závislý od mnohých faktorov, a jedným z nich je *sociálno-ekonomický status rodiny*. Hofbauer (2004) chápe v tomto zmysle rodinu ako inšpirátora, podporovateľa a realizátora voľnočasových aktivít, pričom rodina svoje pôsobenie uskutočňuje nápodobou a reprodukciou (vzory pozitívneho voľnočasového správania), uskutočňovaním individuálnych a spoločných pravidelných záujmových činností v rodine a citlivým sledovaním a cieľným reagovaním na potreby, záujmy a nadanie detí. Iným z faktorov je celkový podiel spoločne stráveného času v rodine. Nás bude zaujímať sociálno-ekonomický status rodiny ako možný determinant trávenia voľného času mládežou.

Na súvislosť medzi spôsobom trávenia voľného času a sociálno-ekonomickým statusom rodiny poukazujú nižšie uvedené výskumy. V rámci výskumu – Klíče pro život, ktorý bol realizovaný v Čechách v rokoch 2010 a 2011 na vzorke n = 2238 respondentov u detí a mládeže vo veku 6–15 rokov – autori zistili, že sociálno-ekonomické postavenie rodiny má vplyv nielen na to čím, ale aj s kým trávia deti svoj voľný čas. Deti rodičov s nižším vzdelaním navštevujú záujmový útvar významne menej často ako deti rodičov predovšetkým s vysokoškolským vzdelaním. Úroveň vzdelania rodičov sa prejavila i do zamerania voľnočasových aktivít, rozdiely boli potvrdené v rámci hudobno-dramatických, výtvarných, ručných a vzdelávacích aktivít, a to v smere ich vyššieho zastúpenia u detí, ktorých rodičia majú vyššie vzdelanie (Zajíc, 2012). Vzťahom vybraných indikátorov socioekonomického statusu rodičov (príjmy domácnosti, výška dosiahnutého vzdelania rodičov) a trávenia voľného času sme sa okrajovo venovali i my v minulosti v rámci výskumu kultúrneho

kapitálu rodín na Liptove². Výskum bol realizovaný v roku 2012, respondentmi bolo $n = 770$ rodičov detí 7. a 8. ročníkov základných škôl regiónu Liptov. Zistili, že deti z vyšších príjmových domácností a deti rodičov s vyšším dosiahnutým vzdelaním (vysokoškolským) sú častejšie organizované v spoločenskovednom záujmovom útvare jazykovej oblasti a esteticko-výchovnom útvare hudobnej oblasti (Zemančíková, 2011).

Oba predošlé výskumy, ktoré potvrdili vzťah medzi sociálno-ekonomickým statusom rodiny a spôsobmi trávenia voľného času, boli prevažne zamerané na iné vekové skupiny – výskumný súbor tvorili mladšie i staršie vekové kategórie, ktoré nemožno zaradiť pod kategóriu mládeže. I v našom nižšie prezentovanom výskume nás bude zaujímať dosah sociálneho statusu na prevažujúci spôsob trávenia voľného času, uvedené však budeme zisťovať výhradne u stredoškolskej mládeže. V predošlých dvoch výskumoch, v ktorých objekt výskumu zahŕňal i iné vekové skupiny, boli potvrdené rozdiely v oblasti záujmovej činnosti u respondentov rôznych socioekonomických tried. Z pedagogiky voľného času však vieme, že pre oblasť záujmov a záujmovej činnosti platia isté vekové osobitosti. Záujmy, okrem iných faktorov, ovplyvňuje vek – záujmy sa vyvíjajú a menia od detstva, kedy zvlášť v období predškolského a mladšieho školského veku sú povrchné, nestále, premenlivé a široké, v druhej polovici mladšieho školského veku a v nasledujúcom období sa postupne špecializujú (Pávková, 2014, s. 85 – 86) a v období dospievania, v staršom školskom veku sa stabilizujú. Jednou zo sledovaných otázok preto bude, či existujú rozdiely v záujmovej činnosti u mládeže s rôznym sociálno-ekonomickým statusom rodiny.

Ciele, otázky a hypotézy výskumu

Cieľom nášho výskumu bolo na pozadí sociálneho statusu rodiny zistiť, či existujú významné rozdiely v spôsobe trávenia voľného času jej členov. Zisťovali sme rozdiely: Sú rozdiely v trávení voľného času u mládeže nižšieho a vyššieho sociálno-ekonomického statusu? Odlišujú sa i rodičia rôznych sociálno-ekonomických skupín v spôsoboch trávenia voľného času?

Pričom pri spôsoboch trávenia voľného času sme rozlišovali jeho pozitívne, zmysluplné využívanie na rozdiel od jeho pasívneho konzumu.

Položili sme si nasledovné hypotézy:

H1 Mládež z rodín s nižším a vyšším sociálno-ekonomickým statusom sa odlišuje v spôsoboch trávenia voľného času.

---

²VEGA č. 1/0737/08 Kultúrno-sociálny kontext rodinnej výchovy v premenách slovenskej regionálnej (liptovskej rurálnej) komunite a komunitnej škole, hlavná riešiteľka doc. PaedDr. Vlasta Cabanová, PhD.

H2 Rodičia nižších a vyšších sociálno-ekonomických skupín sa odlišujú v spôsoboch trávenia voľného času.

Operacionalizácia premenných hypotéz

Pod *spôsobom trávenia voľného času* rozumieme prevažujúce zameranie aktivít realizovaných jednotlivcom vo voľnom čase, t. j. v čase po splnení všetkých povinností, v čase voľnosti a slobody. Pri spôsoboch trávenia voľného času sme rozlišovali jeho pozitívne, zmysluplné, aktívne využívanie na rozdiel od jeho pasívneho konzumu. Prevažujúci spôsob trávenia voľného času mládeže sme merali škálovaným dotazníkom vlastnej konštrukcie, v rámci ktorého respondenti vyjadrovali frekvenciu, akou sa jednotlivým činnostiam vo voľnom čase venujú.

Sociálno-ekonomický status (SES): jeho základ tvorí sociálna vrstva, ku ktorej jednotlivec prináleží, a to najmä na základe: a) prestíže svojho zamestnania, b) príjmu/bohatstva, c) vzdelania; významne koreluje s celou radou ukazovateľov osobnosti, výkonu, kariérneho sebaapresadenia a životnej úspešnosti... (Helus, 2007). Nás zaujímal ako determinant spôsobu trávenia voľného času mládeže a ich rodičov. Za indikátory SES sme na dosiahnutie cieľa nášho výskumu určili najvyššie *dosiahnuté vzdelanie rodičov*³ (s kategóriami vzdelania: základné, stredoškolské odborné bez maturity, stredoškolské odborné s maturitou, stredoškolské všeobecné – gymnaziálne, pomaturitné nadstavbové a vysokoškolské vzdelanie). Druhým indikátorom SES bola *ekonomická situácia rodiny*, kde sme vzhľadom na výskumný súbor použili proxy (zástupné) indikátory – uplatnili sme subjektívne indikátory hodnotenia vlastnej finančnej situácie domácnosti. Za posledný indikátor SES sme určili *povolanie, zamestnanie rodičov*⁴, východiskom uvedeného bola klasifikácia zamestnaní SK ISCO-08 (www.sustavapovolani.sk/struktura-klasifikacie-zamestnani-sk-isco-08), bližšie v tabuľke 1. Pričom kategórie HT 1 – HT 9 sme ďalej zlúčili do štyroch kategórií (HT 1-2 / HT 3–4 / HT 5 / HT 6-9) a HT 0 budeme zvlášť zaraďovať podľa pozície príslušníka ozbrojených síl⁵.

---

³Zisťovali sme najvyššie ukončené vzdelanie u oboch rodičov, pričom na základe vyššieho vzdelania matky alebo otca sme určili skóre SES.

⁴Zisťovali sme najvyššiu socioekonomickú skupinu u matky a otca vzhľadom na vykonávané zamestnanie, pričom na základe vyššieho z nich sme určili hodnotu SES.

⁵Dôstojníci OS (HT 1 – 2), poddôstojníci (HT 3 – 4), ostatné ozbrojené sily (6 – 9).

Tabuľka č. 1: **Klasifikácia zamestnaní podľa SK ISCO-08**

Hlavné triedy	Triedy	Skupiny	Podskupiny	Jednotky zamestnania
HT 1 Zákonnodarcovia, riadiaci pracovníci	4	11	31	201
HT 2 Špecialisti	6	27	92	697
HT 3 Technici a odborní pracovníci	5	20	84	485
HT 4 Administratívni pracovníci	4	8	29	70
HT 5 Pracovníci v službách a obchode	4	13	40	139
HT 6 Kvalifikovaní pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve	3	9	18	36
HT 7 Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci	5	14	66	242
HT 8 Operátori a montéri strojov a zariadení	3	14	40	161
HT 9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	6	11	33	91
HT 0 Príslušníci ozbrojených síl	3	3	3	25
SPOLU	43	130	436	2147
			2756	

(www.sustavapovolani.sk/struktura-klasifikacie-zamestnani-sk-isco-08)

Výskumný súbor

Výberový súbor, ktorý bude reprezentovať náš základný súbor,⁶ sme získali tzv. skupinovým výberom (podľa Maršálovej, 1978 – tzv. trsový výber; podľa Gavoru, 2010 – tzv. výber kompaktných skupín), pričom táto technika sa podľa Chrásku (2010) uplatňuje, ak je základný súbor usporiadaný do určitých skupín – napr. školských tried. Respondentmi výskumu boli žiaci stredných škôl Žilinského kraja, pričom výberový súbor tvorili žiaci všeobecno-vzdelávacích i odborných stredných škôl (v rámci odborných škôl žiaci so študijným odborom i žiaci s učebným odborom). Z hľadiska typu výberu išlo o zámerný výber, pričom výskumný nástroj bol administrovaný žiakom 2. a 3. ročníkov vybraných stredných škôl. Vekový rozsah respondentov bol v rozmedzí 15 – 20 rokov; výberový súbor spolu n = 527 študentov.

Výskumné metódy a nástroje merania

Vo výskume sme zvolili kvantitatívne orientovaný prístup. V rámci *metódy zberu výskumných údajov* sme vybrali metódu dotazníka vlastnej konštrukcie. *Metódy spracovania výskumných údajov*: zozbierané výskumné údaje sme spracovali prostredníctvom štatistického výpočtového programu Statisticalpackageforsocialsciences. Na úrovni štatistickej inferencie sme

⁶Základný súbor je definovaný ako všetci študenti stredných škôl Žilinského kraja.

použili test nezávislosti chí-kvadrát a znamienkovú schému kontingenčnej tabuľky.

Výsledky výskumu a ich interpretácia

Skúmali sme spôsob trávenia voľného času mládeže z hľadiska jeho obsahového zamerania. Pričom pri spôsoboch trávenia voľného času sme rozlišovali, či ide o jeho pozitívne, zmysluplné využívanie na rozdiel od jeho pasívneho konzumu.

Obsahové zameranie voľnočasových činností sme merali na základe viacpoložkovej škálovanej dotazníkovej položky, v ktorej respondenti na štvormiestnej škále (vôbec – veľmi málo – často – veľmi často) určovali frekvenciu venovanú jednotlivým voľnočasovým aktivitám (voľba z 23 možností). Ponúkané kategórie činností sme zoradili podľa uvádzanej frekvencie. Poradie preferencií voľnočasových činností platné pre celý výberový súbor sme zostavili na základe hodnôt aritmetického priemeru pre jednotlivé činnosti, pričom východiskom pre výpočet hodnôt priemerov bola frekvenčná škála (1 – vôbec až 4 – veľmi často). Hodnoty AP uvádzame bližšie v tabuľke 2.

Z výsledkov vyberáme, že mládež nášho výberového súboru sa vo svojom voľnom čase frekventovane venuje najčastejšie počúvaniu hudby, stretávaniu sa s kamarátmi, významné miesto vo voľnom čase zastáva osobný počítač (chatovanie, surfovanie...), tiež návšteva barov, kaviarní či pohostinstiev a sledovanie televízie. Z aktívnych foriem prevažujú: pomoc rodičom v domácnosti a v okolí domu, tiež aktívny šport, turistika a výlety do prírody. Významné miesto zaujali vo voľnom čase i rozhovory dospelých s rodičmi a súrodencami. Uvedené výsledky sú platné pre celý výberový súbor, ako je to však s trávením voľného času u mládeže z rôznych sociálno-ekonomických skupín?

H1 Mládež z rodín s nižším a vyšším sociálno-ekonomickým statusom sa odlišuje v spôsoboch trávenia voľného času.

Sociálno-ekonomický status rodín respondentov nášho výskumu sme určili na základe indikátorov – výška dosiahnutého vzdelania rodičov, povolanie rodičov a ekonomická situácia rodiny. K rozdeleniu respondentov do skupín vzhľadom na ich príslušnosť k sociálno-ekonomickej vrstve sme použili bodovací systém⁷, na základe ktorého sme vymedzili tri skupiny mládeže: mládež nižšej sociálno-ekonomickej vrstvy (n = 128; 24,3 %), mládež strednej

---

⁷Každému z indikátorov SES sme na základe označenej odpovede priradili hodnotu 1 – 4, pričom, čím vyššia hodnota, tým vyšší sociálno-ekonomický status, najvyššia možná dosiahnutá hodnota SES = 12 bodov.

vrstvy (n = 257; 48,8 %) a mládež vyššej sociálno-ekonomickej vrstvy (n = 91; 17,3 %).

Tabuľka č. 2: Zastúpenie voľnočasových činností mládeže podľa frekvencie

P. č.		AP (1-4)	P. č.		AP (1-4)
1.	Počúvanie hudby, rádia	3,64	13.	Nákupné centrá	2,16
2.	Stretávanie sa s kamarátmi...	3,13	14.	Čítanie kníh/časopisov	2,16
3.	Pomoc rodičom (domácnosť, záhrada...) ⁸	3,06	15.	Učenie sa cudzích jazykov mimo školy	2,12
4.	Rozhovory s rodičmi, súrodencami...	3,03	16.	Návšteva záujmového útvaru	1,98
5.	PC – PC hry, chatovanie, surfovanie	2,91	17.	Divák športového podujatia	1,98
6.	Aktívny šport	2,8	18.	Nuda, ničnerobenie	1,95
7.	Návšteva barov, kaviarní, pohostinstiev	2,51	19.	Návšteva kina	1,86
8.	Sledovanie televízie	2,46	20.	Kútilstvo, ručné práce	1,83
9.	„Randenie“	2,31	21.	Programovanie na PC	1,60
10.	Výlety do prírody, turistika	2,3	22.	Hra na hudobnom nástroji, spev...	1,51
11.	Spánok („ak nemám čo robiť, idem si pospať“) ⁹	2,23	23.	Dobrovoľnícke činnosti v cirkvi, v mládežníckych organizáciách ¹⁰	1,49
12.	Návšteva diskoték	2,19			

V hypotéze 1 sme skúmali, či existujú významné rozdiely v spôsoboch trávenia voľného času mládeže z hľadiska ich príslušnosti k sociálno-ekonomickej skupine. Očakávali sme, že mládež z rodín s nižším sociálno-

⁸Pomoc rodičom síce nezaraďujeme do oblasti voľného času, patrí do oblasti rozšírených povinností (t. j. činnosti spojené s biologickou existenciou, bližšie in Kratochvílová, 2010, s. 91), napriek tomu sme túto kategóriu činností na ciele nášho výskumu zaradili, a to z toho dôvodu, že miera zapojenia detí a mládeže do domácich prác je v súčasnosti rozdielna a má dosah na celkový zostatok množstva voľného času.

⁹Spánok, oddych patria taktiež do kategórie sféry rozšírených povinností – t. j. činnosti spojené s biologickou existenciou, avšak v našom dotazníku sme sa nepýtali na spánok ako biologickú potrebu v čase únavy, ale ako alternatívu k činnosti – „ak nemám čo robiť, idem si pospať“. V tomto zmysle ide skôr o nečinnosť, nie biologickú potrebu.

¹⁰Dobrovoľnícku činnosť spravidla zaraďujeme do oblasti rozšírených povinností ako činnosti spojené so spoločenskou existenciou, predpokladáme však, že ak sa žiaci stredných škôl aktívne zapájajú do tohto druhu činností, uvedené vykonávajú dobrovoľne, z vlastného záujmu, pre potešenie a radosť, takto môžu podľa E. Kratochvílovej tvoriť aj obsah voľného času, pretože z psychologického hľadiska podstatnú úlohu zohráva práve individuálny vzťah, ktorý je spojený s prežívaním voľného času – ako času voľnosti, slobody, uspokojenia, naplnenia... (2010, s. 91).

ekonomickým statusom, bude v priemere menej naplňať svoj voľný čas na rozvoj osobnosti podporujúcimi činnosťami, činnosťami aktívnej povahy ako mládež z rodín s vyšším sociálno-ekonomickým statusom. Vzťah premenných: sociálno-ekonomický status a typ voľnočasových činností sme merali u n = 476¹¹ respondentov.

Štatistickému testovaniu sme podrobili jednotlivé kategórie voľnočasových činností vzhľadom na príslušnosť mládeže k sociálno-ekonomickej triede. Na tento cieľ sme použili test nezávislosti χ^2 a na interpretáciu potvrdeného vzťahu znamienkovú schému kontingenčnej tabuľky (tzv. z-skóre).

Zistili sme, že spomedzi dvadsiatichtroch kategórií voľnočasových činností je štatisticky významný rozdiel vo voľnočasových činnostiach u mládeže z rodín s rôznym sociálno-ekonomickým statusom v nasledovných kategóriách: – *čítaniu kníh a časopisov* ($\chi^2_{0,05} = 14,747$) sa významne častejšie venuje mládež vyšších sociálno-ekonomických skupín v porovnaní s mládežou nižšej vrstvy (z-skóre = +2,53*). Z tabuľky 3 môžeme tiež vidieť, že mládež nižších tried tvorí najväčší percentuálny podiel mládeže nečítajúcej knihy, prípadne časopisy - 28,1 %. Pričom k nečítajúcim respondentom sa zaradilo len 14,3 % mládeže vyšších tried;

– *organizovaná záujmová činnosť* ($\chi^2_{0,001} = 29,26$) je tiež prevažne doménou mládeže vyššej sociálno-ekonomickej vrstvy, v porovnaní s mládežou nižších tried navštevujú dospelávajúci z rodín s vyšším statusom záujmový útvar významne častejšie (z-skóre = +2,42*); naopak, mládež nižšej triedy významne menej často patrí do kategórie mládeže, ktorá sa v pravidelnej frekvencii – t. j. veľmi často venuje organizovanej záujmovej činnosti (z-skóre = -2,82**); – *jazykové vzdelávanie mimo školy* ($\chi^2_{0,05} = 17,66$) opäť prináleží vo väčšom zastúpení mládeži vyššej sociálno-ekonomickej skupiny, táto patrí najčastejšie do skupiny mládeže s veľmi častou frekvenciou doplnujúceho jazykového vzdelávania (z-skóre = +3,1**), naopak, mládež nižšej sociálno-ekonomickej vrstvy do tejto kategórie prináleží významne menej často (z-skóre = -2,1*); – *hra na hudobnom nástroji, spev...* – sú podobne činnosťami vo voľnom čase, ktorým sa mládež s vyšším sociálno-ekonomickým statusom venuje významne častejšie (z-skóre = +2,13*) ako mládež nižšieho sociálno-ekonomického statusu.

Všetky vyššie uvedené činnosti patria do kategórie činností rozvíjajúcich osobnosť, mládež prináležiaca k vyššej sociálno-ekonomickej skupine sa tomuto typu činností venuje významne častejšie ako mládež nižšej sociálno-ekonomickej vrstvy.

---

¹¹Pri n = 51 dotazníkoch sme nemohli pre neúplnosť, resp. nesprávnosť vyplnených dotazníkových položiek určiť hodnotu sociálno-ekonomického statusu (SES).

Jedinou voľnočasovou činnosťou aktívnej povahy, ktorou „prevýšila“ mládež nižších tried mládež vyšších tried, je kategória činností označená ako *kutilstvo a ručné práce* ($\chi^2_{0,05} = 18,74$). Mládež nižšej sociálno-ekonomickej triedy sa kutilstvu či ručným prácam venuje so štatisticky významným rozdielom, častejšie ako mládež vyšších tried (z-skóre = +2,22*).

Tabuľka č. 3: **Rozdiely v spôsoboch trávenia voľného času mládeže vzhľadom na príslušnosť k sociálno-ekonomickej vrstve**

	SES	vôbec		veľmi málo		často		veľmi často		Σ
		(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)
čítanie kníh, časopisov	<i>nižšia</i>	36	28,1	60	46,9	25	19,5	7	5,5	128
	<i>stredná</i>	62	24,1	107	41,6	63	24,5	25	9,7	257
	<i>vyššia</i>	13	14,3	38	41,7	36 +2,53*	39,6	4	4,3	91
$\chi^2 = 17,352; p < 0,05 (p = 0,008)$										476
záujmový útvár	<i>nižšia</i>	74	57,8	21	16,4	24	18,7	9 -2,82**	7	128
	<i>stredná</i>	140	54,5	40	15,6	26 -2,14*	10,1	51	19,8	257
	<i>vyššia</i>	33 -2,07*	36,3	12	13,2	23 +2,42*	25,3	23	25,3	91
$\chi^2 = 29,26; p < 0,05 (p = 0,000)$										476
hra na hudobný nástroj, spev	<i>nižšia</i>	108	84,4	6 -2,38*	4,6	5	3,9	9	7	128
	<i>stredná</i>	183	71,2	30	11,7	20	7,8	24	9,3	257
	<i>vyššia</i>	50	54,9	21 +2,13*	23	13	14,3	7	7,7	91
$\chi^2 = 29,32; p < 0,05 (p = 0,000)$										476
jazykové vzdelávanie	<i>nižšia</i>	43	33,6	48	37,5	32	25	5 -2,1*	3,9	128
	<i>stredná</i>	84	32,7	89	34,6	61	23,7	23	8,9	257
	<i>vyššia</i>	22	24,2	26	28,6	25	27,5	18 +3,1**	19,8	91
$\chi^2 = 17,66; p < 0,05 (p = 0,007)$										476
kutilstvo, ručné práce	<i>nižšia</i>	53	41,4	42	32,8	19	14,8	14 +2,22*	10,9	128
	<i>stredná</i>	108	42	87	33,8	52	20,2	10	3,9	257
	<i>vyššia</i>	53	58,2	26	28,6	7 -2,05*	7,7	5	5,5	91
$\chi^2 = 18,74; p < 0,05 (p = 0,005)$										476
bary, kaviarne, reštaurácie	<i>nižšia</i>	7	5,5	49	38,3	46	35,9	26 +2,11*	20,3	128
	<i>stredná</i>	29	11,3	100	39,1	97	37,9	30	11,78	256
	<i>vyššia</i>	14 +2,11*	15,4	31	34,1	38	41,8	8	,8	91
$\chi^2 = 12,75; p < 0,05 (p = 0,047)$										475
návšteva kina	<i>nižšia</i>	50	39,1	70	54,7	6 -2,08*	4,7	2	1,6	128
	<i>stredná</i>	81	31,5	147	57,2	28	10,9	1	0,4	257
	<i>vyššia</i>	19	20,9	54	59,4	17 +2,32*	18,7	1	1,1	91
$\chi^2 = 17,02; p < 0,05 (p = 0,09)$										476

V rámci činností spojených s konzumným prístupom k voľnému času sme zaznamenali rozdiely len v dvoch kategóriách. Prvou z nich je *návšteva barov, kaviarní, reštaurácií...* ($\chi^2_{0,05} = 12,75$), ktorá prislúcha v rámci nášho súboru v priemere častejšie mládeži nižších vrstiev (z-skóre = +2,11*). Druhou kategóriou je *návšteva kina* ($\chi^2_{0,05} = 17,02$), ktorej sa, naopak, významne

častejšie venuje mládež vyššej vrstvy (z-skóre = +2,32*) ako mládež nižšej vrstvy (z-skóre = -2,08*). Tu predpokladáme možnosť vplyvu faktoru priaznivejšej ekonomickej situácie mládeže vyššieho sociálno-ekonomického statusu, a teda dostupnosť danej voľnočasovej aktivity.

Výsledky pre jednotlivé kategórie voľnočasových činností uvádzame v tabuľke 3, kde okrem absolútnych a relatívnych početností uvádzame výsledky testu nezávislosti (χ^2) a hodnoty z-skóre.

Namerané dáta podporili H1: mládež z rodín s nižším a vyšším sociálno-ekonomickým statusom sa odlišuje v spôsoboch trávenia voľného času.

Zistili sme, že voľnočasové činnosti rozvíjajúce osobnosť z hľadiska ich frekvencie zastúpenia prevažujú u mládeže z rodín s vyšším sociálno-ekonomickým statusom. Na vzťah SES a spôsobu trávenia voľného času sme sa pozreli detailnejšie, a to z pohľadu jednotlivých indikátorov SES, ktorými sú vzdelanie rodičov, povolanie rodičov a ekonomická situácia rodiny.

Prvým zo sledovaných indikátorov bola *výška dosiahnutého vzdelania rodičov* (vymedzené kategórie výšky dosiahnutého vzdelania sú uvedené v tabuľke 4), pričom pri štatistickom testovaní sme brali do úvahy najvyššie vzdelanie jedného z rodičov. Porovnávali sme voľnočasovú činnosť mládeže vzhľadom na najvyššie dosiahnuté vzdelanie jedného z rodičov. Analýze sme podrobili dáta z $n = 521$ ¹² dotazníkov. Použili sme test nezávislosti χ^2 a na interpretáciu potvrdeného vzťahu znamienkovú schému kontingenčnej tabuľky (tzv. z-skóre).

V ktorých konkrétnych voľnočasových aktivitách sa preukázali významné rozdiely z hľadiska dosiahnutého vzdelania rodičov? Rozdiely zväčša potvrdzujú zistené odlišnosti platné súhrnne pre všetky tri indikátory (SES): mládež rodičov s vysokoškolským vzdelaním sa významne častejšie venuje *čítaniu kníh a časopisov* ($x^2 = 27,43$; $p < 0,05$ ($p = 0,001$), je častejšie *organizovaná v záujmovom útvare* ($x^2 = 30,12$; $p < 0,05$ ($p = 0,0004$), venuje sa vo väčšej frekvencii *hre na hudobný nástroj alebo spevu* ($x^2 = 30,12$; $p < 0,05$ ($p = 0,000$), ďalej sa z hľadiska množstva času viac *sebavzdeláva v cudzích jazykoch* ($x^2 = 21,83$; $p < 0,05$ ($p = 0,009$), častejšie *navštevuje kino* ako mládež rodičov s nižším dosiahnutým vzdelaním ($x^2 = 24,00$; $p < 0,05$ ($p = 0,02$). V rámci tohto indikátora SES sa však samostatne preukázal i vzťah výšky dosiahnutého vzdelania rodičov a *športovej činnosti* ($x^2 = 17,85$; $p < 0,05$ ($p = 0,037$), a to v tom zmysle, že mládež vysokoškolsky vzdelaných rodičov významne menej často patrí do kategórie nešportujúcej mládeže vo voľnom čase (z-skóre = -2,43*). Posledný významný rozdiel sme zaznamenali v činnosti pomenovanej ako *pomoc v domácnosti a v okolí domu*. Iba v tejto aktívnej forme činnosti je mládež nižších sociálno-ekonomických vrstiev

---

¹²Pri zvyšnom počte dotazníkov nebola kategória vzdelania respondentmi vyplnená.

zastúpená významne častejšie ako mládež vyšších vrstiev ($\chi^2 = 23,63$; $p < 0,05$ ($p = 0,005$; z -skóre = $+2,48^*$). Vzdelanie rodičov ako samostatný indikátor SES sa však nepreukázal ako štatisticky významný vo frekvencii návštevy barov, kaviarní a pohostinstiev (ako to platilo súhrnne pre SES v rámci všetkých sledovaných indikátorov).

Druhým sledovaným indikátorom SES bolo *povolanie rodičov* – zisťovali sme najvyššiu sociálno-ekonomickú skupinu u matky a otca vzhľadom na vykonávané zamestnanie, východiskom bola klasifikácia zamestnaní SK ISCO-08 (bližšie v tabuľke 4). Voľnočasové činnosti sme porovnávali na základe povolania jedného z rodičov, a to u toho, ktorého povolanie je zaradené do vyššej sociálno-ekonomickej triedy. Za limity nášho výskumu považujeme, že sme nesledovali samostatne skupiny mládeže nezamestnaných rodičov, pretože zvlášť dlhodobá nezamestnanosť aspoň u jedného z rodičov môže byť významným faktorom voľnočasového správania sa členov rodiny. Analýze sme podrobili dáta z $n = 472^{13}$ dotazníkov. Použili sme test nezávislosti χ^2 a na interpretáciu potvrdeného vzťahu znamienkovú schému kontingenčnej tabuľky (tzv. z -skóre).

Pri ktorých voľnočasových činnostiach sme z hľadiska povolania rodičov zaznamenali medzi sledovanými populáciami mládeže významné rozdiely? Príslušnosť k sociálno-ekonomickej skupine sa na základe vykonávaného povolania rodiča preukázala ako významná v oblasti *záujmovej činnosti (záujmový útvar)*, v rámci ktorej je častejšie organizovaná mládež rodičov s povolaniami prináležiacimi do vyšších tried /HT 1 – 4/, naopak, mládež s povolaniami rodičov v rámci kategórií HT 5 – 9 je významne menej často organizovaná v záujmovom útvare ($\chi^2 = 36,173$; $p < 0,05$ ($p = 0,000$); *Hre na hudobnom nástroji, spevu* sa venujú významnejším podielom dospievajúci s povolaniami rodičov v kategóriách HT 1 – 4 ($\chi^2 = 35,55$; $p < 0,05$ ($p = 0,000$). Zamestnanie rodičov sa v našom výberovom súbore preukázalo ako významné i v oblasti voľnočasových činností – *kútilstvo, ručné práce*, teraz však v „prospech“ mládeže rodičov s nižším sociálno-ekonomickým statusom na základe vykonávaného povolania /HT6-9/ ($\chi^2 = 31,7$; $p < 0,05$ ($p = 0,000$). *Pomoci v domácnosti, okolo domu* sa v menšom podiele venujú dospievajúci rodičov v profesijnej kategórii HT 1 – 2 ($\chi^2 = 19,34$; $p < 0,05$ ($p = 0,02$). Mládež nášho výberového súboru sa vzhľadom na vykonávané povolanie rodičov významne nelíši vo frekvencii jazykového vzdelávania, čítania kníh a časopisov, tu sa ukazuje ako významnejší faktor dosiahnuté vzdelanie rodičov.

---

¹³Pri zvyšnom počte dotazníkov nebola kategória povolania rodičov respondentmi vyplnená, resp. nebola vyplnená správne.

Tabuľka č. 4: **MLÁDEŽ VZHĽADOM NA UKAZOVATELE SES** (dosiahnuté vzdelanie, povolanie, príjmy)

Ukazovatele SES		(n)	(%)
Vzdelanie rodičov	základné + učňovské	154	30
	stredoškolské odborné	205	39
	gymnaziálne + nadstavbové	61	12
	vysokoškolské	101	19
	Σ	521	
Povolanie rodičov	HT 1 – 2 zákonodarcovia, riadiaci pracovníci, špecialisti	75	16
	HT 3 – 4 technici, odborní a administratívni pracovníci	94	20
	HT 5 pracovníci v službách a obchode	102	22
	HT 6 – 9 pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve, remeselníci, operátori výroby, nekvalifikovaní pracovníci	201	42
	Σ	472	
Ekonomická situácia rodiny: príjmy	nadpriemerné príjmy	38	7
	dostatočné príjmy	304	58
	neuspokojivé príjmy	164	32
	nedostatočné príjmy	14	3
	Σ	523	

Tretím indikátorom sociálno-ekonomického statusu bola *ekonomická situácia rodiny*. Spôsob trávenia voľného času sme skúmali vo vzťahu k príjmovej situácii rodiny na základe proxy (zástupného) indikátora – použili sme subjektívne indikátory hodnotenia vlastnej finančnej situácie domácnosti dospievajúcimi. Samostatne pre uvedený indikátor SES sa nepreukázali štatisticky významné rozdiely. I keď sa príjmová situácia rodiny vzhľadom na spôsoby trávenia voľného času mládeže nepreukázala v našich zisteniach ako štatisticky významná, naďalej ju považujeme za jeden z významných faktorov voľnočasového správania. Domnievame sa, že dôvodom nezachytenia tohto vzťahu je použitie zástupného indikátora ekonomickej situácie – t. j. subjektívne hodnotenie ekonomickej situácie rodiny mládežou. Predpokladáme, že ak by sme pracovali s reálnymi príjmami domácnosti, zachytili by sme rozdiely vo voľnočasových aktivitách mládeže vzhľadom na príjmovú situáciu ich domácností. Uvedené považujeme za limity nášho výskumu.

Rodičia sú významným determinantom spôsobu trávenia voľného času svojich detí. Ich vlastný, prevažne aktívny alebo pasívny prístup k voľnému času je významným životným vzorom pre ich potomkov. Pri posudzovaní sociálnych vplyvov vo voľnom čase zohráva podľa Pávkovej, Hájeka a Hofbauera rodina prvotnú rolu. Tak ako v iných oblastiach formovania človeka, i tu platí, že prvé skúsenosti s využívaním voľného času získavame

v rodine, pričom rodičia sú prvými vzormi, ktorých životný štýl deti napodobňujú. Pre formovanie samotného vzťahu k voľnému času je kľúčový typ rodiny – t. j. vek rodičov a detí, počet detí, ich rodová príslušnosť, v neposlednom rade štýl rodinnej výchovy..., a samotné záujmy rodičov – aký význam im prikladajú, koľko financií na ne vynakladajú a pod. (Pávková a kol., 2002). V našom výskume nás preto zaujímali aj spôsoby trávenia voľného času rodičov, pričom uvedené nás zaujímalo opäť na pozadí sociálno-ekonomického statusu. Očakávali sme, že príslušnosť rodičov k sociálno-ekonomickej vrstve sa taktiež odzrkadlí do spôsobu trávenia voľného času samotných rodičov.

H2 Rodičia nižších a vyšších sociálno-ekonomických skupín sa odlišujú v spôsoboch trávenia voľného času

Očakávali sme, že rodičia s nižším sociálno-ekonomickým statusom budú v menšej frekvencii naplňať svoj voľný čas aktívnymi a rozvoj osobnosti podporujúcimi činnosťami ako rodičia s vyšším sociálno-ekonomickým statusom. Vzťah premenných: sociálno-ekonomický status a preferované voľnočasové činnosti rodičov sme merali u $n = 450$ ¹⁴ respondentov.

Prostredníctvom hodnôt z-skóre sme identifikovali, v ktorých oblastiach voľnočasových činností sa rodičia vzhľadom na výšku sociálno-ekonomického statusu odlišujú. Rozdiely sme na úrovni štatistickej významnosti zaznamenali predovšetkým u rodičov s vyšším sociálno-ekonomickým statusom (spolu za všetky tri indikátory – vzdelanie, povolanie, ekonomická situácia). Táto skupina rodičov sa významne častejšie v porovnaní s rodičmi nižších vrstiev venuje vo svojom voľnom čase aktívne *športovej činnosti* (z-skóre = +3,48***/otec; +3,05***/matka), ďalšiemu *sebavzdelávaniu* – napr. *jazykovému* (z-skóre = +2,95/otec, +3,17***/matka) a *návšteve kultúrnych podujatí* – divadlo, múzeum (z-skóre = +3,24***/matka¹⁵).

Uvedené sme potvrdili zvlášť i za jednotlivé indikátory SES: najvyššie dosiahnuté vzdelanie rodičov sa prejavilo ako významné vo všetkých už vyššie uvedených voľnočasových činnostiach – významnejšie zastúpenie *športovej činnosti* (z-skóre = +3/otec, +3,32***/matka), *sebavzdelávania* (z-skóre = +2,35/otec, +3,45***/matka) a *návštev kultúrnych podujatí* (z-skóre = +2,16/otec, +3,63***/matka) sme zaznamenali u rodičov s najvyšším dosiahnutým vzdelaním – vysokoškolským; naopak, rodičia s najnižším dosiahnutým vzdelaním (základné a učňovské) sa významne menej často venujú aktívnemu športu (z-skóre = -2,46/otec) a ďalšiemu sebavzdelávaniu (z-skóre = -2,16/otec, -3,37***/matka). Jednou z činností v rámci kategórie

¹⁴Pri zvyšných dotazníkoch sme nemohli pre neúplnosť, resp. nesprávnosť vyplnených dotazníkov určiť hodnotu sociálno-ekonomického statusu (SES).

¹⁵Uvedené sme potvrdili ako významne odlišné len u matiek.

činností aktívnej povahy však rodičia s nižším vzdelaním prevýšili rodičov vyššieho vzdelania, a to činnosťami označenými ako kutilstvo a ručné práce. Tomuto druhu aktivít sa, naopak, významne menej často venujú rodičia s vysokoškolským vzdelaním (z-skóre = -2,09*/otec). Rozdiely medzi rodičmi s odlišnou výškou dosiahnutého vzdelania sme zachytili vo voľnočasových činnostiach – ďalšie vzdelávanie, aktívny šport, návšteva kultúrnych podujatí v prospech rodičov s dosiahnutým vysokoškolským vzdelaním; kutilstvo a ručné práce, naopak, v prospech rodičov s nižším dosiahnutým vzdelaním.

Z hľadiska povolania rodičov sme tiež zaznamenali, že rodičia zaradení do vyššej profesijnej kategórie HT 1 – 2 sa významne častejšie venujú *športovým činnostiam* (z-skóre = +2,36/otec, +2,15/matka) a obrátene, že rodičia nižších profesijných kategórií HT 6 – 9 sa športu venujú významne menej často (z-skóre = -2,53/otec, -2,41/matka). Podobne *sebavzdelávanie* je významne frekventovanejšie pri povolaniach vyššej sociálno-ekonomickej skupiny – HT 1 – 2 (z-skóre = +3,07/otec, +3,68/matka) a vrátane matiek profesijnej kategórie HT 3 – 4 (z-skóre = +2,34). Naopak, matky vykonávajúce povolanie najnižšej socioekonomickej triedy (HT 6 – 9) sa sebavzdelávaniu venujú významne menej často (z-skóre = -3,37***). *Návšteva kultúrnych podujatí* je častejšou voľbou u matiek vyššej sociálno-ekonomickej skupiny vzhľadom na vykonávané povolanie (z-skóre = + 3,94***). Takéto rozdiely sme nezaznamenali u otcov nášho výberového súboru.

Príjmy: príjmová situácia rodiny v reflexii respondentov sa preukázala ako významná len vo vzťahu k voľnočasovej činnosti sebavzdelávanie u otca: otcovia rodín s nadpriemernými príjmami sa venujú ďalšiemu sebavzdelávaniu významne častejšie ako otcovia s nižšími príjmami (z-skóre = +2,66).

Namerané dáta podporili H2: rodičia nižších a vyšších sociálno-ekonomických vrstiev sa odlišujú v spôsoboch trávenia voľného času.

Diskusia

Skúmali sme sociálny status rodín mládeže Žilinského kraja ako možný determinant spôsobu trávenia voľného času. Sociálna vrstva, ku ktorej jednotlivci prináleží, je vo vzťahu s celým radom ukazovateľov osobnosti, jej výkonu a životnej úspešnosti. Nás zaujímala ako determinant voľnočasového správania. V úvode štúdie sme v súvislosti s voľným časom pomenovali riziká dnešnej postmodernej doby, spočívajúce predovšetkým v komercializácii voľného času a v tlaku konzumizmu na spôsoby trávenia voľného času. Javí sa, že súčasná mladá generácia nepodlieha jednostranne „tlaku doby“ a je diferencovaná vzhľadom na svoj prístup k voľnému času (Svoboda, 2007; Sak, Saková, 2004; Hradiská, Ritomský, 2008). Na jednej strane je tu mládež, ktorá svoj život zvláda aktívne, voľný čas poníma nielen ako čas oddychu, zábavy a ničnerobenia, ale pristupuje k nemu i ako k príležitosti na sebvýjadrenie,

sebarealizáciu a sebarozvoj. Na druhej strane je tu však riziková mládež, ktorá sa necháva „strhnúť“ konzumom a hedonizmom, jej voľný čas je prevažne jednostranne zaplnený oddychom a zábavou.

Rodinu sme pomenovali ako hlavného inšpirátora a iniciátora voľnočasového správania sa svojich potomkov. Jeden z množstva faktorov, ktorý môže mať dosah na prístup k voľnému času, je sociálno-ekonomický status. Preto sme skúmali spôsoby trávenia voľného času u mládeže z rodín s rôznym sociálno-ekonomickým statusom.

Predpokladali sme, že mládež nižších sociálnych vrstiev sa vo voľnom čase bude venovať aktívnym, na rozvoj osobnosti podporujúcim činnostiam v menšom zastúpení ako mládež pochádzajúca z rodín s vyšším sociálno-ekonomickým statusom. Výsledky podporili našu hypotézu, mládež nášho výberového súboru sa vzhľadom na príslušnosť k sociálno-ekonomickej vrstve odlišuje v spôsoboch napĺňania svojho voľného času. Štatisticky významné rozdiely sme zaznamenali v činnostiach – čítanie kníh a časopisov, návšteva záujmového útvaru, dopĺňujúce jazykové vzdelávanie mimo školy, hra na hudobnom nástroji... – tieto činnosti sú významne častejšie preferované mládežou pochádzajúcou z rodín s vyšším sociálno-ekonomickým statusom. Jedinou činnosťou aktívnej povahy v prospech mládeže z nižších vrstiev je kutilstvo a ručné práce. Sledovali sme zvlášť i jednotlivé indikátory SES, pričom ako zvlášť významné sa preukázalo vzdelanie rodičov – mládež vysokoškolsky vzdelaných rodičov sa v porovnaní s mládežou s nižším vzdelaním rodičov venuje viac organizovanej záujmovej činnosti, jazykovému vzdelávaniu, čítaniu kníh, hre na hudobnom nástroji či spevu. Naše výsledky podporili výsledky výskumu v českom prostredí, kde J. Zajíc zistil, že sociálno-ekonomické postavenie rodiny má vplyv na trávenie voľného času detí a dospelých. Na vzorke 2 238 detí a dospelých vo veku 6 – 15 rokov autor zistil, že potomkovia rodičov s nižším vzdelaním navštevujú záujmový útvar významne menej často ako deti rodičov predovšetkým s vysokoškolským vzdelaním. Úroveň vzdelania rodičov sa podľa tohto výskumu prejavila i do obsahového zamerania voľnočasových aktivít, rozdiely boli potvrdené v rámci hudobno-dramatických, výtvarných, ručných a vzdelávacích aktivít, a to v smere ich vyššieho zastúpenia u detí, ktorých rodičia majú vyššie vzdelanie (Zajíc, 2012). Rozdiely sme potvrdili i my, náš výberový súbor však tvorili respondenti vyšších vekových kategórií. Javí sa však, že rozdiely v spôsoboch trávenia voľného času na pozadí sociálno-ekonomického statusu pretrvávajú aj u mládeže vyššieho veku. Okrem toho, že mládež s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi je vzhľadom na naše výskumné zistenia významne častejšie organizovaná v záujmovom útvare, vo väčšej frekvencii sa venuje i čítaniu kníh a časopisov, hre na hudobnom nástroji či spevu a mimoškolskému vzdelávaniu sa v cudzích jazykoch. Kutilstvo a ručné práce sú, naopak, v rámci našich

zistení preferovanejšie u mládeže nižšej sociálnej vrstvy. Uvedené súvisí, podľa nášho názoru, s povoláním rodičov, ktorý má dosah na voľnočasové správanie potomkov. Zamestnanie rodičov sa v našom výberovom súbore preukázalo ako významné v oblasti činností – kutilstvo, ručné práce v prospech mládeže rodičov s nižším sociálno-ekonomickým statusom na pozadí vykonávaného povolania (HT 6 – 9 – pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve, reme-selníci, operátori výroby, nekvalifikovaní pracovníci...).

Vzťahom výšky dosiahnutého vzdelania rodičov a trávenia voľného času mládeže sa zaoberal aj výskum M. Bocana, H. Maříkovej a A. Spálenského (2011), ktorým skupina autorov taktiež potvrdila, že charakter voľnočasových činností detí a mládeže (6 – 15 rokov) je určovaný výškou dosiahnutého vzdelania rodičov. Deti z rodín s vyšším vzdelaním rodiča častejšie navštevujú športové a iné záujmové krúžky či knižnice, sú v priemere častejšie na internete, chodia do kina, deti rodičov s nižším vzdelaním sú častejšie s kamarátmi, nakupujú. K podobným záverom sme dospeli i my – avšak u vekovej skupiny stredoškolskej mládeže – nepotvrdili sme však štatisticky významné rozdiely v nasledovnom – čas strávený na internete, nakupovanie a stretávanie sa s kamarátmi.

Rodičia sú významným determinantom spôsobu, akým trávia svoj voľný čas ich deti. Na jednej strane sú pre svojich potomkov vzorom voľnočasového správania, a na strane druhej sú podporovateľom zmysluplného (alebo, naopak, pasívneho) trávenia voľného času. A uvedené súvisí okrem iného aj s príslušnosťou rodičov k sociálno-ekonomickej skupine. Podľa T. Katrňáka (2004) sú rodičia vyšších tried aktívnejší v podpore dieťaťa (uvedené dáva predovšetkým do vzťahu k školskej úspešnosti dieťaťa), pričom autor uvádza, že títo rodičia častejšie prihlasujú svoje deti do knižníc, záujmových útvarov. Rodičia nižších tried uvedené robia taktiež, ale v nižšej miere. Hofbauer (2004) chápe rodinu ako inšpirátora, podporovateľa a realizátora voľnočasových aktivít, pričom rodina svoje pôsobenie uskutočňuje nápodobou a reprodukciou (vzory pozitívneho voľnočasového správania)...V druhej časti výskumu nás preto zaujímali rodičia ako vzory pozitívneho voľnočasového správania, a to opäť na pozadí sociálno-ekonomického statusu. Očakávali sme, podobne ako u mládeže, že rodičia nižších vrstiev sa budú v menšej frekvencii venovať aktívnej voľnočasovej činnosti, a že pre dospievajúcich budú tak chudobnejšou ponukou pozitívnych vzorov voľnočasového správania. Očakávané rozdiely medzi rodičmi z rôznych sociálnych vrstiev sme potvrdili na hladine štatistickej významnosti, rodičia vyššej sociálno-ekonomickej vrstvy (všetky tri indikátory SES) sa významne častejšie venujú aktívnej športovej činnosti, ďalšiemu sebavzdelávaniu (napr. jazykovému) a návšteve kultúrnych podujatí. Jediný rozdiel v prospech rodičov nižších vrstiev sme zaznamenali v rámci indikátora vzdelania, kde rodičia s vysokoškolským vzdelaním sa významne menej často

venujú kutilstvu a ručným prácam, čo je vzhľadom na ich profesijné zaradenie zrozumiteľné.

Záver

Súčasná postmoderná doba ponúka mladým ľuďom mnohé príležitosti pre sebavyjadrenie a sebarealizáciu vo voľnom čase, ale je zároveň pre nich výzvou ako zvládnuť svoj voľný čas zmysluplne. Mladý človek sa môže nechať vo svojom voľnom čase „unášať“ pod tlakom hedonizmu a konzumu, naplňovať svoj voľný čas prevažne zábavou a oddychom alebo si zvolí cestu aktívneho naplňovania voľného času. Voľnočasové správanie sa mladého človeka je jedným zo znakov zrelosti jeho osobnosti, avšak prevažujúci spôsob trávenia voľného času nie je jeho výlučným rozhodnutím. Svoje miesto zohráva rodina, a to ako podporovateľ a inšpirátor voľnočasových aktivít. Uvedené sa sčasti odohráva na pozadí sociálneho statusu rodiny. Tak ako to potvrdili aj výsledky nášho výskumu, dospievajúci Žilinského kraja sa odlišujú v spôsobe trávenia voľného času vzhľadom na ich príslušnosť k sociálno-ekonomickej vrstve, a to v zmysle aktívnejšieho prístupu mladých ľudí z vyšších sociálno-ekonomických skupín.

LITERATÚRA

- BOCAN, M. – MAŘÍKOVÁ, H. – SPÁLENSKÝ, A. 2011. *Hodnotové orientaceděťivevěku 6 – 15 let.* [online] Dostupné na: <<http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/zz-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15let.pdf>>.
- BRESTOVANSKÝ, M. 2013. *Pedagogika voľného času 2.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. 2013. 105 s. ISBN 978-80-8082-751-9.
- HÁJEK, B. – HOFBAUER, B. – PÁVKOVÁ, J. 2003. *Pedagogika voľného času.* Praha: UK, 105 s. ISBN 80-7290-128-1.
- HELUS, Z. 2007. *Sociálnipsychologiepropedagogy.* Praha: GRADA, 280s. ISBN80-247-1168-0.
- HOFBAUER, B. 2004. *Děti, mládež a volný čas.* Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
- HRADISKÁ, E. – RITOMSKÝ, A. 2008. *Spôsoby trávenia voľného času v súvislosti so sebahodnotením mládeže a postojmi k extrémizmu.* Bratislava: NOC, 2008.
- HRADISKÁ, E. – RITOMSKÝ, A. 2009. *Voľný čas stredoškôľakov a ich postoj k extrémizmu a skúsenosti s látkovými závislosťami.* Bratislava: NOC, 2009.
- KATRŇÁK, T. 2004. *Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostníreprodukce v dělnickérodině.* Praha: Slon. 190 s. ISBN 80-8642-29-6.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. 2010. *Pedagogika voľného času. Výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a praxi.* Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS. 2010. 358 s. ISBN 978-80-8082-330-6.

- OPASCHOWSKI, H. 1976. *Pädagogik der Freizeit. Grundlagen für Wissenschaft und Praxis*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt. 135 s.
- PÁVKOVÁ, J. 2014. *Pedagogika voľného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 2014. 145 s. ISBN 978-80-7290-666-6.
- PÁVKOVÁ, J. – HÁJEK, B. – HOFBAUER, B. – HRDLIČKOVÁ, V. – PAVLÍKOVÁ, A. 2002. *Pedagogika voľného času*. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- RAJSKÝ, A. 2009. *Nihilistický kontext kultivácie mladého človeka*. Trnava: VEDA. 207 s. ISBN 978-80-8082-297-72.
- SAK, P. – SAKOVÁ, K. 2004. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. s. 240. ISBN 8086320332.
- SVOBODA, M. 2007. Sociálně-pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež. In: *Kontaktní práce*. Česká asociace streetwork, 2007. 362 s.
- ZAJÍC, J. 2012. Šance jen pro bohaté? – II. Metodický portál, RVP.
- ZEMANČIKOVÁ, V. 2011. Školská úspěšnost žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia v reflexii sociálnej pedagogiky. In: *Sociální pedagogika v souvislostech globální krize*. Brno: IMS, s. 315 – 323. ISBN 978-80-87182-16-1.

Vladimíra Zemančíková (* 1978) ukončila v roku 2003 magisterské štúdium v odbore pedagogika so špecializáciou na sociálnu pedagogiku na Katedre pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, na ktorej ukončila v roku 2012 doktorandské štúdium v odbore pedagogika so zameraním na sociálnu pedagogiku. Od roku 2007 pôsobí na Katedre pedagogických štúdií Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline. Venuje sa problematike uplatnenia profesie sociálneho pedagóga v škole a užšie otázkam sociálne znevýhodňujúceho prostredia a jeho nežiaducim dopadom na jednotlivca.

Mgr. Vladimíra Zemančíková, PhD.
 Žilinská univerzita v Žiline
 Fakulta humanitných vied
 Katedra pedagogických štúdií
 Univerzitná 8215/1
 010 26 Žilina
 e-mail: vladimira.zemancikova@fhv.uniza.sk

Andrea Kubalíková (* 1977) ukončila v roku 1999 magisterské štúdium v odbore učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity. Od roku 2002 pôsobí na Katedre pedagogických štúdií FHV ŽU v Žiline. Zameriava sa najmä na vzdelávanie a prípravu budúcich

učiteľov. Vo svojej výskumnej a publikačnej činnosti sa venuje oblasti profesijného rozvoja učiteľov.

PaedDr. Andrea Kubalíková, PhD.
Žilinská univerzita v Žiline
Fakulta humanitných vied
Katedra pedagogických štúdií
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
e-mail: andrea.kubalikova@fhv.uniza.sk

Jana Trabalíková(* 1977) získala doktorát v roku 2008 z teórie vyučovania na Trnavskej univerzite v Trnave. Je odbornou asistentkou na Katedre pedagogických štúdií Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline. Vo výskumnej činnosti sa orientuje na teóriu vyučovania, teóriu výchovy ako aj na inovácie vo výchove a vzdelávaní na rôznych stupňoch vzdelávania.

Mgr. Jana Trabalíková, PhD.
Žilinská univerzita v Žiline
Fakulta humanitných vied
Katedra pedagogických štúdií
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
e-mail: jana.trabalikova@fhv.uniza.sk